

6. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. В двох частинах. – К.: Наукова думка, 1984.
7. Худаш М.Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV-XV ст // З історії української лексикології. – К., 1980. – С 95-125
8. Ewa Wolucz-Pamłowska. Antroponimia łemhowska na tle polskim i słowackim XVI-XIX wiek. – Warszawa, 1993. – 340s.

Галина Панчук (Тернопіль)

СЛОВ'ЯНСЬКІ АВТОХТОННІ ОСОБОВІ ВЛАСНІ ІМЕНА В ОСНОВАХ ПРІЗВИЩ ОПІЛЛЯ

The article is dedicated to the Opylla surnames. The analysis of modern Opylla surnames proved, that Slavonic ancient personal proper names in their stems played the main role.

Українська народна культура творилася з глибокої дохристиянської давнини “Стародавня віра, — писав митрополит Іларіон, — давала нашим предкам усю реальну філософію всього бжучого життя; ця народна філософія вироблялася довгими віками увійшла в плоть і кров наших предків, а тому легко й відразу забути не могла” [4: 313]. Характер українського двоєвір’я допоміг легшому сприйняттю християнства, творячи в часну окрему культуру. Жива українська народна мова вироблялась під впливом і дохристиянських вірувань, і двоєвір’я. — сліди цього маємо і дотепер насамперед в могутньому пласті ономастичної лексики.

Імена, які прийшли на Русь із введенням християнства, засвоювалися нашими предками не відразу: пролягом довшотривалого періоду вони існували паралельно з дохристиянськими власними іменами. З цього приводу П Чучка зауважував, що “дуалізм за письмовими пам’ятками спостерігається від середини XI до XIV ст.” [9: 597]. “Незважаючи на поширеність церковних імен у XIV - XV ст., — пише Л.Гумецька. — слов’янські особові назви не виходять з ужитку. Іноді одва й та сама особа є носієм церковного і слов’янського імені: “На имя Максима инако Влада Драгосиновича” [1: 28]. Християнські імена, які насаджувалися церквою і світською владою, поступово витісняли з ужитку слов’янські імена, але паралельне вживання обидвох імен засвідчують історики мови навіть у XVIII ст [7]. Збереження в Україні слов’янських автохтонних імен у ролі особових пояснюється насамперед стійкістю багатовікових традицій у їх вживанні.

Термін *слов’янське автохтонне особове власне ім’я* впроваджений у науковий обіг М Худашем. Такі імена глибоко проаналізовані в ономастичній літературі. В українській антропонімії їх аналізу присвячена монографія М. Демчук, у якій подано перель найважливіших праць з цього питання. Дотримуючись погляду М Демчук, що автохтонне слов’янське ім’я — це “ім’я праслов’янського походження або утворене пізніше, вже в антропонімії того чи іншого конкретного слов’янського народу, на споконвічній слов’янському мовному ґрунті” [2: 13], при аналізі прізвищ Опілля, що співвідносяться з цими іменами, ми користуватимемось зазальоприйнятою в антропонімії класифікацією: а) імена — композити; б) імена відкомполитного походження (усічено і усічено-суфіксальні. дсривати); в) імена відапеллятивного походження. Класифікація ця далеко не ідеальна, адже на сьогоднішній день важко або й неможливо встановити від чого конкретно походять те чи інше слов’янське автохтонне ім’я — від гіпокористика чи апеллятива; інколи воно може співвідноситися і з церковно-християнським іменем. Так, наприклад, *Радко* можна ілумачити як суфіксальне утворення від канонічного чоловічого імені *Радивон* (< *Радюв*) або як суфіксальне відкомполитне ім’я *Радко* (пор. *Рад[иславъ]*, *Рад[имиръ]*, *[Буди]раоъ*),

або ж як дериват від апелятивів *радий* чи *радити*. Є ще одна проблема, пов'язана з класифікаційним поділом слов'янських автохтонних особових власних імен. Власні імена трьох зазначених вище класифікаційних розрядів після прийняття християнства втрачали свою первісну функцію імен і набували функції прізвищ, які пізніше закріпились як прізвища. Слов'янські імена-прізвища неможливо в більшості випадків відрізнити від так званих вуличних прізвищ, "набутих даною людиною нерідко з генетичним глузливим забарвленням" [5: 191]. Наприклад, українське опільське прізвище *Мудрик* первісно могло бути іменем, прізвищем або вуличним прізвищем, даним людині мудрій, розумній У статті "До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV – XVIII ст." М. Худаш, щоб хоч би частково розрізнити слов'янські імена-прізвища і вуличні прізвища, виділяє окрему групу апелятивно-антропонімійні прізвищеві назви [6: 139-145].

В основах сучасних прізвищ Опілля відображено такі структурні варіанти слов'янських автохтонних власних особових імен:

• **Слов'янські особові власні імена-композиції.**

Як давньоукраїнська чи генетично ще праслав'янська спадщина, особові власні імена-композиції в XIV – XVII ст., хоч були вже антропонімійними раритетами, все ще становили невід'ємну складову частину староукраїнської антропонімійної системи. Окремі мовознавці вважають, що первісно іменам-композиціям передувало ціле речення, яке містило в собі побажання новонародженому. Згодом таке речення конденсувалося в складному слові [3: 27, 35].

На теренах Опілля серед сучасних прізвищ зафіксовано тільки 8 дериватів з іменами-композиціями в основі: *Богдан*, *Богданів* (< Богданъ), *Богослав*, *Богуслав* (< Богуславъ), *Казимирчук*, *Казимірчук*, *Казимірів* (< Казимиръ).

• **Відкомпозиційні слов'янські автохтонні імена.**

Досліджуючи слов'янські автохтонні особові власні імена у побуті українців XIV–XVIII ст. М. Демчук зауважує, що імена-композиції ще в давньоруський період втрачали свою продуктивність, а в кінці XV ст. були вже рідковживаними. Цього однак не можна сказати про похідні від них деривати [2: 51]. Як у прізвищах, у яких відображені відкомпозиційні слов'янські автохтонні імена, так і в прізвищах з християнськими іменами в основах маємо справу з аналогічними словотворчими явищами і процесами, насамперед з усіченням та суфіксацією.

Оскільки частина твірних основ прізвищ передбачає не однозначну мотивацію, то ми змушені трактувати такі утворення як "сумнівні". Імена-композиції, від яких виводимо їх похідні гіпокористичні форми, паспортизуємо янше у тих випадках, коли сумніваємося щодо їх існування в минулому. Непаспортизовані імена-композиції (загальноновживані чи маловідомі) черпаємо з праць Г. Гінкена, М. Демчука, М. Морощкіна, М. Малець, Я. Свободи, М. Худаша.

Розглянемо структури відкомпозиційних іменних основ, представлені в основах прізвищ Опілля:

а) відкомпозиційні імена, що виникли шляхом усічення (апокопи) з суфіксацією або без неї *Бай*, *Байко*, *Байло*, *Баяк* (пор. *Бай* [миръ]), *Бала*, *Балан*, *Балита*, *Балка*, *Балюк*, *Балук* (пор. *Бал* [омиръ]), *Бар*, *Бара*, *Барик*, *Барна* (пор. *Бар* [иславъ]), *Бартків*, *Бартошек*, (пор. *Bar* [todziej]), *Блажків*, *Блажко*, *Блацак* (пор. *Благ* [ославъ]), *Бояк*, *Боялович* (пор. *Бои* [славъ]), *Бронько*, *Бронь* (пор. *Брон* [иславъ]), *Буяк* (пор. *Буи* [мир]), *Войнирович* (пор. *Воин* [славъ]), *Войтків*, *Войтко*, *Войтович* (пор. *Wojsiech*, *Wojtéch*), *Галай*, *Галій*, *Галкевич*, *Галюк*, *Галюш*, *Гальчак*, (пор. *Гал* [омиръ]), можливо від церковно-християнського *Галь* (Крст. 131).

В основах кількох прізвищ відображені відкомпозиційні імена, які зберегли препозитивний компонент і початковий приголосний постпозитивного компонента: *Борис*, *Борисів*, *Бориско*, *Борисевич* (пор. *Бор* [иславъ]), *Гудима* (пор. *Гуд* [имиръ]), *Добуш* (пор. *Добъс* [лавъ] — Мор. 71 > *Добош*., *Сулима* (пор. *Сулим* [иръ]);

б) відкомпозиційні імена, що виникли шляхом апокопи чи аферези з суфіксацією або без неї: *Борейко, Борик* (пор. *Бор* [иславь], [Дома] *борь*), *Будай* (пор. *Буд* [ивой], *Добро* [будь]), *Гой* (пор. *Гои* [мирь], [Буди] *гой*), *Гос* (пор. [Буди] *гость*, *Гос* [лавь]), *Мирик* (пор. *Мил* [оньгь], [Буди] *миль*), *Станчак, Станько* (пор. *Стан* [имирь], [Добро] *стан*);

в) відкомпозиційні імена, що виникли шляхом синкопи чи апокопи з суфіксацією чи без неї: *Дерей* (пор. [Сь] *дър* [адь]), *Дрошко* (пор. *Дро* [го] б [удь] з кінцевим оглушенням);

г) утворення, які можна трактувати як відкомпозиційні чи відапелятивні імена-прізвища, а в окремих випадках як деривати від християнських імен: *Блак, Бляк, Бляшук, Білевич, Білик, Блюк* (пор. *Бъл* [амирь], білий), *Братус* (пор. *Брат* [ивой], *Мило* [брат] брат), *Будзан* (пор. *Будз* < *Буд* [и] с [лав] з одзвінченням *с* до *з*, або < *будз* — “висушений овечий сир”. — Грн. I, 105), *Волик, Волович* (пор. *Вол* [имирь], віл), *Буага, Вуйчик* (пор. [Мило] *вуй*, *вуйко*), *Гордий, Гордири* (пор. *Гордо* [мирь], гордий), *Громик, Гром'як, Громовик* (пор. *Гром* [ославь], грім), *Гудяк, Гуда, Гудак* (пор. *Гуд* [имирь], гуда — “музика”, гудак — “музикант, скрипач”. — Грн. I, 336), *Данкевич, Даньків, Данків, Данько, Данчук* (пор. *Дан* [славь], [Бог] *дин*, *Данило*), *Дедів, Дедьо* (пор. *Дьд* [умиль], дід), *Канович, Канюк* (пор. *Кан* [имирь], *Кан* [тадіан], каія — “рід коршуна”, — Грн. 216).

Аналізуючи структуру іменних відкомпозиційних варіантів у прізвищах типу *Бець, Буць, Рац, Мах*, можна говорити про усічено-суфіксальні варіанти відкомпозиційних імен *Бець* < *Бець* < *Бе* [иславь], *Буць* < *Буць* < *Буд* [иславь], *Мах* < *Ма+х* < *Ма* [иславь], а можливо й *Максим, Рац* < *Ра+ц* < *Ра* [димирь].

Проблема вирішення питання про розмежування антропонімів, котрі можна трактувати як відкомпозиційні, християнські чи відапелятивні імена полягає в тому, що справжні мотиви їх виникнення назавжди втрачені, “судити про це ми можемо лише приблизно” [8: 26].

Б. Відапелятивні імена та пізніші індивідуальні прізвища.

Лексичною базою прізвищ Опілля виступають назви, які за визначенням М.Худаши і М.Демчука є генетично автохтонними власними іменами в своїй основі, що традиційно базувалися на багатстві відповідних парів апелятивної лексики, первісно вживаної як власні імена-прізвища з різною побутовою забобонно-містичною метою [8].

Деякі дослідники ділять прізвища цієї категорії на “*nomina personalia*” та “*nomina impersonalia*”. Не заперечуючи такого поділу, ми, щоб зберегти стрункість дослідження і дотриматись класифікації М.Худаши, прізвища типу “*nomina personalia*” відноситимемо до антропонімно-апелятивних, а прізвища типу “*nomina impersonalia*” — до власне антропонімних утворень. Однак і цей поділ децю умовний. Справа в тому, що “*nomina personalia*” могли виконувати щодо їх носіїв, які мали церковно-християнські імена, функцію додаткових ідентифікаційних засобів [7]. Оскільки мотиви номінації на сьогодні втрачені, вважаємо за доцільне, в нашому випадку, відмовитися від мотиваційного аспекту прізвищ і хоча такий екстремістський підхід необхідний, але він повинен базуватися не на доміслах, а на конкретних фактах.

Прізвища з автохтонними іменами-прізвищами в основах, як і антропонімно-апелятивні та відапелятивні утворення, цікаві не тільки з антропонімійного боку, вони містять вагомі відомості історико-культурного плану, розкривають пласти колись вживаної, а зараз пасивної лексики.

В основах сучасних прізвищ Опілля відбиті імена-прізвища, які у відповідності з лексичним значенням їх основ, можна об'єднати в кілька груп (розглядаємо їх в порядку зменшення кількісних репрезентацій):

а) Прізвища, в основах яких відображені назви знарядь праці, предмети повсякденного вжитку та їх частини.

Традиційними видами господарської діяльності українського народу з давніх часів були скотарство, рибальство, мисливство, бджільництво, домашні ремесла і промисли. Однак найоловнішим завжди залишалося землеробство. Відгомін назв знарядь праці, предметів

повсякденного вжитку знаходимо в основах сучасних прізвищ Опілля *Бегей* (пор. бега — “клевець, вид сокири для тесання каменів” — Грн. I, 36), *Бербеца* (пор. бербеца — “бочка найчастіше для сиру та інших молочних продуктів” — Грн. I, 50), *Бесага* (пор. бесаги — “сакви” — ЕСУМ I, 176), *Бичар* (пор. бич — “палка, било, коротка частина шіпа, якою молотять” — Грн. I, 59, бичар = бич — ЕСУМ I, 188), *Батюк* (пор. ботюк — “стовбур дрєва, який призначений для розцилювання на дошки” — Winz, 514), *Бугель* (пор. бугель — “залізне кільце, обруч на шоглі, палі” — СУМ I, 246), *Буяр* (пор. буяр — “великий човен” — Грн. I, 119), *Бушта* (пор. бушта — “обруч на маточині колеса” — ЕСУМ I, 314), *Гамерчук* (пор. гамера — “ковпак у формі зрізаного конуса” — ЕСУМ I, 465), *Герега* (пор. герега — “дзига” — Грн. I, 348), *Геренда* (пор. геренда — “опорна балка, перекидина” — ЕСУМ I, 499), *Гєфко* (пор. гєф — “ополонник” — ЕСУМ I, 502), *Гладиш* (пор. гладиш — “гличик для молока” — ЕСУМ I, 519), *Гладій* (пор. гладій — “інструмент для обічки ступець” — Грн. I, 347), *Гнип* (пор. гнип — “короткий шевський ніж” — ЕСУМ I, 519), *Голиш* (пор. голиш — “крутий гладкий камінець” — СУМ I, 107), *Грезда* (пор. грезд — “пробка, затичка” — ЕСУМ I, 590), *Киян* (пор. киян — “великий ковальський молот” — ЕСУМ II, 442), *Келіп* (пор. келеп — “старовинна зброя у формі молота” — ЕСУМ II, 346), *Карда* (пор. карда — “залізна цитка для вовни і льону; чесальна машина” — ЕСУМ II, 389), *Каробаник* (пор. кароба — “кочерга” — СУМ IV, 314), *Кацьора* (пор. каця — “довга хворостина з гачком на кінці... , зачеливши ним за шерсть вівці, ловлять її” — Грн. II, 227, або Каця < Кагерина) Всього 243 прізвища.

б) Прізвища, в основах яких відображені назви звірів, птахів, риб, комах

Ні Україну (мову, націю, державу, культуру), ні українців (характер, тип мислення) не можна зрозуміти поза рідною їм природою. Шанування тваринного світу сягає своїми коріннями глибокої давнини. Деякі звірі вважаються вірними покровителями людини, якщо з ними вміло складено умову чи дружбу. Такі звірі, що були захисниками певного роду чи племені, звалися тотемами [4: 64]. Тварини і птаство в народних творах завжди антропоморфуються, розуміють людську мову, розмовляють.

Співвідносними з основами прізвищ цього розряду виступають:

– назви домашніх і диких таврин: *Багрій* (пор. багрій — “сіро-бурий віл” — ЕСУМ I, 110), *Бороняк* (пор. бороняк — “кінь для польової роботи” — ЕСУМ I, 233), *Дичко* (пор. дичко — “дикий кінь” — ЕСУМ II, 69), *Керда* (пор. керда — “кнур” — ЕСУМ II, 424), *Котара* (пор. котар — “кіт” — Грн. II, 292), *Кручак* (пор. кручак — “баран, хвирий на метелицю з черв’яком в голові” — Грн. I, 315), *Лебеда* (пор. лебеда — “біла коза” — ЕСУМ III, 205), *Муцеи* (пор. муц — “малорослий товстий кінь” — ЕСУМ III, 543), *Піра* (пор. піра — “собака-дворняга” — Грн. III, 152), *Хаба* (пор. хаба — “кляча” — Грн. IV, 382).

– Назви домашніх і диких птахів:

Бутрин (пор. бутря — “водяний бугай” — ЕСУМ I, 310), *Водвуд* (пор. водауд — “одуд” — Грн. I, 246), *Гавран* (пор. гавран — “ворон” — ЕСУМ I, 447, Гавран < Гавра < Гаврило), *Галауп* (пор. галауп — “птапеня, яке ще не вкрилося пір’ям” — ЕСУМ I, 458), *Галичин* (пор. галиця — “свійська птиця” — ЕСУМ I, 460, діал галиця — “чорна гадюка”), *Гривнак* (пор. гривнак — “сизий голуб” — ЕСУМ I, 593), *Гунало* (пор. гунало — “птах” — Грн. I, 337), *Дубель* (пор. орн. дубель — “бекас, дупель” — ЕСУМ II, 139), *Кава* (пор. кава — “сива ворона” — Грн. II, 204), *Кіс* (пор. кіс — “чорний дрозд” — Грн. II, 245), *Коростіль* (пор. коростіль — орн. “деркач” — ЕСУМ III, 42), *Кукула* (пор. кукул — “самець зозулі” — Грн. II, 321), *Куран* (пор. кур — “півень”), *Курсак* (пор. курсак — “порода голубів” — ЕСУМ III, 158).

– Назви риб і земноводних: *Красниця* (пор. красниця — іхт. “краснопірка” — ЕСУМ III, 77), *Ментус* (пор. ментуз — “риба налим” — Грн. II, 417), *Лукас* (пор. лукас — “риба” — Грн. IV, 499), *Скобляк* (пор. скоблик — “риба” — Грн. IV, 138).

– Назви комах: *Бурчимуха* (пор. бурчимуха — “овод” — Грн. I, 115), *Белегей* (пор. белегей — “личинка хруща” — Грн. I, 49), *Дюк* (пор. дюк — “гусінь комахи дейлсфілі

молочайний" — ЕСУМ II, 151), *Шершун* (пор. шершун = "шершень" — Грн. IV, 493). Всього 217 прізвищ.

в) Прізвища, в основах яких відображено назви рослин, їх частин та плодів.

Свідченням духовного впливу Природи на Людину є різного роду українські пам'ятки, починаючи від фольклору, літописів Київської Русі та Гетьманщини, релігійних текстів, аж до найвизначніших творів науки і мистецтва. "Деревопоклонство, цебто поклонення "ращеніям", — пише митрополит Іларіон, — було в нас загальне; гаї та дерева вважалися священними, але про наш культ деревопоклонства знаємо мало" [4. 52] Звичайно, значний пласт "рослинної" лексики відбито і в основах прізвищ Опілля: *Бакун* (пор. бакун — "дуже сидьний тютюн" — Грн I, 22), *Бордун* (пор. бордун — "жовтець їдкий" — ЕСУМ I, 229), *Вишняк* (пор. вишняк — "вишні, чи гриби підвішені" — ЕСУМ I, 387, "міцний вишневий напій"), *Гвоздик* (пор. гвоздик — бот. "чорнобривець" — ЕСУМ I, 486), *Гижка* (пор. гижавка — бот. "кровожа жалка" — ЕСУМ I, 505), *Гичка* (пор. гичка — "ботвина" — ЕСУМ I, 511), *Глива* (пор. глива — "рід груш" — Грн. I, 289 або про масть тварин, птахів), *Гнилиця* (пор. гнилиця — "дика груша" — Грн. I, 293), *Деренюк* (пор. дерен — "місце, покрите дерном, торфом" — ЕСУМ II, 37), *Дичка* (пор. дичка — "дике плодове дерево" — ЕСУМ II, 69), *Дуля* (пор. дуля — "порода груш" — Грн. I, 455), *Катран* (пор. катран — бот. "свербина східна" — ЕСУМ II, 406), *Квасничка* (пор. квасничка — бот. "брусниця" — ЕСУМ II, 415), *Комушина* (пор. комушка — бот. "заяча конюшини багатоліста" — ЕСУМ II, 545), *Копитняк* (пор. копитняк — бот. "копитняк" — ЕСУМ II, 568), *Курек* (пор. куреки — бот. "качанна капуста" — ЕСУМ III, 153) Всього 119 прізвищ.

г) Прізвища, в основах яких відображені назви видів їжі, продуктів харчування.

Українській системі харчування, як і системі харчування кожної етносу, притаманні своєрідні звичаї, пов'язані з приготуванням повсякденних і ритуальних страв, певні смакові стереотипи у їхньому меню. В основах сучасних прізвищ Опілля зустрічаємо такі назви продуктів харчування: *Бриндзак* (пор. бриндза — "овечий сир" — ЕСУМ I, 258), *Букатиш* (пор. буката — "хлібина, булка" — ЕСУМ I, 285), *Бундза* (пор. бундз — "молодий овечий сир" — Грн. I, 110), *Бутвинник* (пор. бугвинія — "зелень, яку кладуть в борщ" — Грн. I, 116), *Вергун* (пор. вергун — "смажене в смальці чи олії солодке печиво" — ЕСУМ I, 327), *Галушка* (пор. галушка — "крапанка" — ЕСУМ I, 462), *Гречаник* (пор. гречаник — "вид хліба" — ЕСУМ I, 592, страва), *Дзера* (пор. дзера — "сироватка" — ЕСУМ II, 57), *Жур* (пор. жур — "кисла страва з вівсяного борошна" — ЕСУМ II, 209), *Караба* (пор. караб — "вид їжі" — ЕСУМ II, 381), *Кислиця* (пор. кислиця — "рід кислю із слив та кукурудзяних круш або із муки кукурудзяної, гречаної чи житньої, ячмінної, вівсяної" — Грн. II, 239), *Колотко* (пор. колот — "невеликий круглий хлібець" — ЕСУМ II, 515), *Коржан* (пор. коржан — "прісний, сухий спечений пиріг" — ЕСУМ III, 17) Всього 84 прізвища.

1) Прізвища, в основах яких відображені назви явищ природи, днів тижня. *Вітер*, *Вітрак*, *Грім*, *Дзіндра*, *Заверуха*, *Мороз*, *Мрська*, *Погода*, *Слота*, *Снежик*, *Суховій* (пор. суховій — "сухий вітер" — Грн. IV, 233), *Хмарний*, *Холод*, *Будний*, *Днесь* (пор. днесь — "сьогодні" — ЕСУМ II, 95), *Неділенько*, *П'ятниця*, *Середа*, *Субота*.

д) Прізвища, в основах яких відображено назви частин тіла людини чи тварини: *Бавус* (пор. бапуса — "вуса" — ЕСУМ I, 108), *Бородавчук*, *Бокович*, *Гирус* (пор. гира — "волосся на голові, чуб" — ЕСУМ I, 508, або Гир+ус < Гир < Ге/ир[асим]), *Голова*, *Грива*, *Душник* (пор. душник — "дихальне горло" — ЕСУМ II, 151), *Жила*, *Жигаль* (пор. жигаль — "суха жила" — ЕСУМ II, 196), *Зубик*, *Кикоть* (пор. кикіть — "залишок відрізаного пальця, руки, ноги, а також недорозвинута рука, нога" — Грн. II, 238), *Кишкович*, *Костомаха*, *Купер* (пор. купер — "хвостець і взагані сідлищна частина тулуба людини" — Грн. II, 32), *Лаба*, *Ладонюк*, *Ланіта* (пор. ланіта — "щока" — ЕСУМ III, 191), *Литка*, *Морда*, *Нога*, *Фостик*, *Шийка*, *Шкіра*.

е) Прізвища, в основах яких відображені назви одягу чи його частини.

Значна роль у матеріальній культурі українців належить одягу та ремеслам, пов'язаним з його виготовленням. Ще за часів Київської Русі значного розвитку набули ткацтво та різноманітні ремесла, які мають безпосереднє відношення до створення одягу. В основах сучасних прізвищ Опілля засвідчені різні назви одягу чи його частин: *Блюсович* (пор. блюса — “смужка шкіри для прикриття шва у шубах” — ЕСУМ I, 214), *Бриль*, *Габ'як* (пор. габ'як — “сюртук із габи” — ЕСУМ I, 444), *Гунька* (пор. гунька — “верхній сукошний одяг” — Грн. I, 340), *Дзидзик* (пор. дзидзик — “килиця чи інша висяча прикраса” — ЕСУМ II, 59), *Дуд* (пор. дуд — “обшлага на рукавах сорочки” — Грн. I, 453), *Капелюшак*, *Капець* (пор. капець — “взуття без халів. шнарбан; хатня туфля” — ЕСУМ II, 37), *Кармазин* (пор. кармазин — “червоне сукно, червона фарба” — ЕСУМ II, 393), *Кацаба* (пор. кацабайка — “вид жіночої юшки” — ЕСУМ II, 408), *Кибал* (пор. кибалка — “рід головного жіночого убору” — Грн. II, 236), *Киндій* (пор. кинді = киндя — “ванячки, калощі” — Грн. II, 235, 238), *Кишеня*, *Кобала* (пор. коба — “капюшон, зідлога, верхній убір для захисту шапки від дощу” — ЕСУМ II, 475), *Корбан* (пор. корбан — “постіл, кодак” — ЕСУМ III, 12), *Кучма* (пор. кучма — “висока бараняча шапка” — СУМ IV, 424), *Постолян*, *Фарбанець* (пор. фарбаня — “жіноче плаття з пофарбованої тканини: спідниця шерстяна біла, чорна” — Грн. IV 375), *Фартушняк*, *Холявка*, *Чемера* (пор. чемера — “самарка верхня, одяг талицького міщанина” — Грн. IV, 445, 555).

є) Прізвища, в основах яких відображені родинні стосунки.

З давнього часу родина була в нас дуже міцна, бо її скріплював родинний культ. Як і інші народи, українці вбачали в сім'ї найважливішу й неодмінну умову життя кожної людини, господарську та моральну основу правильного способу життя. Назви родинних стосунків відбиті в основах сучасних прізвищ Опілля

Баба (пор. баба або від імені Бабьрадъ), *Вдовин*, *Вуяга* (пор. вуй — “дядько” — ЕСУМ I, 438), *Дідик* (пор. дід або від імені Дьдумиль), *Дідора* (пор. ділора — “здоровий кремезний дід, жебрак” — ЕСУМ II, 86), *Кузина* (пор. кузен, кузина або Кузина < Кузь < Кузьма, українській антропонімії відомі чоловічі імена з суфіксом -ина на зразок Михайлина, Петриана), *Кумнатій* (пор. кумнатій — “швагер” — ЕСУМ III, 140), *Мамус* (пор. *мама* або рідковживале ім'я Маммій), *Приймак* (пор. приймак — “чоловік, прийнятий в дім дружини: хлопець, який живе і виховується в чужій родині” — СУМ VIII, 623), *Стрик* (пор. стрик — “стрий” — Грн. IV, 216)

ж) Прізвища, в основах яких відображені лексеми деяких інших тематичних груп, що репрезентовані кількома утвореннями. Це, зокрема, прізвища, в основах яких відображені:

- Назви музичних інструментів: *Бандура*, *Барaban*, *Бубенчик*, *Гисль* (пор. *гисль* — “флейта” — ЕСУМ I, 457), *Гук* (пор. гук — “шкіряна волинка, контрабас” — ЕСУМ I, 615), *Луда* (пор. луда — “вид сопілки” — ЕСУМ II, 140);

- Міри ваги, довжини грошових одиниць: *Верста*, *Гривня*, *Копій* (пор. копій — “копійка” — Грн. II, 282, або Копій < Кол < [Про] кіп), *Півторак* (пор. півторак — “все, мірою в 1 1/2” — Грн. III, 157), *Пінязь* (пор. пінязь — “монета в 1/2 крейнара” — Грн. III, 187), *Фунт*, *Червінець*.

- Черговість народження, умови життя чи цювья людини на світ: *Балабан* (пор. балабан — “первісток” — Илч, 60), *Близнюк*, *Гурбич* (пор. гурба — “юрба” — СУМ. II, 195), *Глітняк* (пор. глота — “дуги” — ЕСУМ I, 528), *Єдиак*, *Осьмак*, *Пізнюк*, *Сімка*, *Середняк*, *Позняк*; *Безкоровайний* (пор. безкоровайний — “про дітей зачатих до шлюбів” — Грн. I, 41), *Дрїбота*, *Дволятик*, *Находа*, *Новак*, *Сирота*.

- Назва хвороби: *Кашлюк* (пор. кашлюк — “коклюш” — Грн. II, 228), *Курдзель* (пор. курдзель — “рід хвороби у тварин” — Грн. II, 329), *Лизак* (пор. лизак — “захворювання у тварин, викликане недостатчею мінеральних речовин у кормах” — ЕСУМ III, 231), *Смага* (пор. смага — “сухість губ, запальний наліт на губах від спраги і праці” — Грн. IV, 155), *Чирик* (пор. діал. чирик — “чиряк”).

Здійснений аналіз прізвищ Опілля з слов'янськими автохтонними іменами в основі показав, що опільська антропонімія унаадкувала всі відомі класифікаційні різновиди: імена-композиції, відкомпозиційні імена та імена відапелятивного походження. Найчисельніший клас становлять відапелятивні слов'янські автохтонні імена. Відкомпозиційні деривати утворені такими типами скорочень: аферези, апокопи і синколи, різних словотворчих моделей займають друге місце і тільки в основах кількох прізвищ зафіксовані імена-композиції.

Література

1. Гумецька Л. Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV – XVст. - К., 1958.-298с.
2. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові імена в побуті XIV-XVII ст. - К., 1988.- 170 с.
3. Железняк І. М. Очерк сербохорватського антропонимного словообразования / суффиксальная система сербохорватской антропонимии конца XII-XV в. /.—К., 1969.— 128 с.
4. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу.—К., 1992.—421 с.
5. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища.—К., 1966.—214с.
6. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV-XVIII ст. // З історії української лексикології.—К., 1980 —С. 96-160
7. Худаш М. Л. З історії формування, становлення українських прізвищ // Мовознавство — 1969. №2 —С. 37-46.
8. Худаш М. П., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення) —К., 1991.—266 с.
9. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ // Історія української мови (лексика і фразеологія).—1983.—С. 529- 620.

Список умовних скорочень

- Грн - Словарь української мови. За редакцією Б. Гринченка.—К., 1907-1909 —Т. 1-4.
ЕСУМ - Етимологічний словник української мови.—К., 1982-1989.—Т.1-3.
Илч —Илчев Стефан. Речник на личните и фамилни имена у българите —София, 1969.—626 с.
Крст —Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування.
Мор.—Морошкин М. Я. Славянский именовслов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке.—Спб., 1867.—213 с.
СУМ—Словник української мови.—К., 1970-1980.—Т. I-XI.

Ольга Петрова (Кіровоград)

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПСЕВДОНІМНОЇ НОМІНАЦІЇ ЗА ВІДНОШЕННЯМ «ЛЮДИНА - ПРИРОДА»

Die ukrainische Pseudonymie bildet ein einheitliches System, dem die besonderen Nominationsprinzipien zugrunde liegen. Im vorliegenden Beitrag wird eine der Tendenzen der Pseudonymenbildung im Ukrainischen behandelt, und zwar die Benennung nach dem Verhältnis "Mensch – Natur". Es werden auch die national bewirkten Besonderheiten bei der Motivierung und Nomination analysiert.

Розгляд української псевдонімії як системи належить до актуальних та недостатньо вивчених проблем сучасної ономастичної науки. Він передбачає аналіз основних тенденцій творення умовних антропонімів, що полягають в актуалізації особливих принципів